

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З СЕМАНТЫКАЙ АСОБАСНЫХ ХАРАКТАРЫСТЫК (НА МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКАЙ І БАЛГАРСКАЙ МОЎ)

Т. І. Старушэнка

Адной з найбольш актуальных праблем сучаснага мовазнаўства з'яўляецца даследаванне фразеалагічных адзінак у лінгвакультуралагічным аспекце, выяўленне «культурнага кампанента» ў структуры і семантыцы фразеалагізмаў. Культурны кантэкст робіцца не толькі дадатковай крыніцай, але і галоўным крытэрыем як для вызначэння генезісу фразеалагізма, так і для вырашэння многіх іншых лінгвістычных пытанняў: бытавання выразу, развіцця і мадыфікацыі яго пераносных значэнняў. Актуальнасць лінгвакультуралагічнага аналізу фразеалагізмаў абумоўлена таксама тым, што фразеалагічны матэрыял валодае багатым культурна-разнаўчым патэнцыялам і з'яўляецца унікальнай крыніцай ведаў пра духоўную культуру народа. Арыгінальная лінгвакультуралагічная інтэрпрэтацыя знакаў мовы (у тым ліку і фразеалагізмаў) праводзіцца пераважна на матэрыяле славянскіх моў і мае даўнюю і трывалую традыцыю.

Фразеалогія – фрагмент моўнай карціны свету. Фразеалагічныя адзінкі заўсёды звернуты да суб'екта, г.зн. яны ўзнікаюць не столькі для таго, каб апісваць свет, колькі для таго, каб яго інтэрпрэтаваць, ацэньваць і выражаць суб'ектыўнае стаўленне да яго. Гэты факт дазваляе адрозніваць фразеалагізмы ад іншых намінацыйных адзінак.

Фразеалагізмы з семантыкай асобасных характарыстык у значнай ступені фарміруюць той фрагмент наіўна-моўнай карціны свету, які мае дачыненне да такіх характарыстык. «У самым агульным выглядзе моўная мадэль свету – гэта скарочанае адлюстраванне ўсёй сумы ўяўленняў пра свет у дадзенай традыцыі, узятых у іх сістэмным і аперацыйным аспекце» [5, с. 5]. Гэта свайго роду калектыўная філасофія, якая навязваецца ў якасці абавязковай усім носьбітам мовы і з'яўляецца эталонам.

Аб'ектам даследавання ў дадзенай працы сталі фразеалагічныя адзінкі (ФА) з семантыкай асобасных характарыстык у беларускай і балгарскай мовах. Крыніцамі збору матэрыялу сталі: Лепешаў І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы (Т. 1–2. Мн., 1993); К. Ничева и др. Фразеологичен речник на българския език (Т. 1–2. София, 1975).

Праводзілася выбарка ФА, якія характарызуюць чалавека, якасці, ўласцівыя толькі чалавеку. Атрымалася, што ў беларускай мове гэта 211 фразем, а ў балгарскай мове 642 фраземы. Але трэба ўзяць пад увагу тое, што аб'ём фразеалагічных слоўнікаў розны: у беларускай мове каля 6000 ФА, у балгарскай мове каля 13000 ФА.

Асобасныя характарыстыкі

№	Семантычная група і падгрупа	Колькасць у балг. мове; прыклад	Колькасць у бел. мове; прыклад
I	Інтэлектуальныя характарыстыкі		
1	Разумны	39 очите ми гледат на четири	16 з царом ў галаве
2	Дурны	105 не зная хляба на какво дърво расте	27 дурны поп хрысціў
3	Легкадумны	14 менявам се като през Марта времето	10 узвей-вечер
II	Характар чалавека		
4	Бесхарактарны	9 ходя по чужд акъл	5 ні гневу ні ласкі
5	Ціхі	20 не мога да убия и една муха	5 божая авечка
6	Павольны	15 геч му увира лещата	-
7	Нахабны	19 имам корави очи	1 свінтус грандыёзус
8	Хітры	43 гършен заек	6 з-пад сучкі яйцо ўкрадзе
9	Упарты	26 дебела глава	1 мець мух у носе
10	Крывадушны	14 седа на два стола	9 воўк у авечай шкуры
11	Добры	12 имам меко сърце	5 хоць ікону пішы
12	Прагны	39 все е малко на попово око	5 папоўскае вока
13	Гультаяваты	18 биволи ли водишь	1 што ўбіў то і ўехаў
14	Баязлівы	10 имам заешко сърце	1 заячая душа
15	Ганарысты	8 от царя по-голям	4 крукам носа не дастаць
16	Злы (нягоднік)	2 от долна проба	9 гад печаны
17	Ілгун	19 и стара попадия излъгвам	-
18	Шчыры	6 що ми е на сърце<то>, такава е на езика	4 вялікае сэрца
III	Здольнасці прыроджаныя		
19	Бяздарны	7 на две магарета слаламе не мога да разделе	4 дзіравая галава
20	Здольны	5 извярля из вировите	1 з галавой
21	Вар'ят	53 разклопала ми се е дъската	-
IV	Здольнасці набытыя		
22	Умелы	10 цепя влакното на две	5 і швец і жнец і на дудзе ігрэц
23	Няўмелы	21 откъснали му ръцете че ги залепили на задника	13 ні млён ні таўкач, ні рыба ні мяса
24	Адукаваны	7 знае дълбока книга	2 хадзячая энцыклапедыя
25	Неадукаваны	5 недозялано дърво	1 лыкам шыты
26	Вопытны	31 скинал съм една кошуля повече	10 стары воўк, малады ды ранні
27	Нявопытны	22 с мляко на устата	4 молада-зелена
28	Звар'яець	20 мръдва ми акъла	6 крануцца з розуму
V	Рысы характару, звязаныя з маўленнем		
29	Балбатлівы	17 не затикам си устата	11 жаба на языку не спячэцца
30	Красамоўны	4 мед ми капе от устата	10 не лезе па слова ў кішэню
31	Дасціпны	1 остър като брадва	2 язык што брытва

Канцэптуальна-семантычны аналіз і класіфікацыя фразеалагізмаў праводзіліся згодна з [1; 6]. Выкарыстоўваліся метадыка кампанетнага аналізу, аналізу слоўнікавых дэфініцый і кантрастыўнага аналізу.

Асноўныя вынікі даследавання падаюцца ў табліцы.

Адразу звяртаюць на сябе ўвагу колькасныя паказчыкі. Разгледзім фразеалагічныя адзінкі з семантыкай ‘дурны’, ‘вар’ят’, ‘звар’янец’. У балгарскай мове колькасць ФА з семантыкай ‘дурны’ – 105, у беларускай мове – 27; ‘вар’ят’: 53 і 0; ‘звар’янец’: 20 і 6 адпаведна. Гэта, безумоўна, сведчыць аб рознай ступені істотнасці дадзеных характарыстык для носбітаў дзвюх моў. Балгарын часцей звяртае ўвагу на розныя разумовыя адхіленні, і з гэтай прычыны яны больш актыўна намінуюцца.

З другой групы ФА з семантыкай ‘характар чалавека’ вылучаюцца фразеалагізмы з дыферэнцыйнымі семамі ‘ціхі’, ‘павольны’, ‘нахабны’, ‘хітры’, ‘упарты’, ‘прагны’, ‘злы’, ‘ілгун’: ФА з такой семантыкай значна больш у балгарскай мове. Значыць, гэтыя якасці, зафіксаваныя фразеалагічным фондам балгарскай мовы, з’яўляюцца істотнымі для носбітаў балгарскай мовы.

Пры правядзенні кантрастыўнага аналізу балгарскіх і беларускіх фразеалагізмаў з семантыкай асобных характарыстык вылучаецца яшчэ адна даволі істотная акалічнасць.

У балгарскай мове назіраецца дыфузія дыферэнцыйных сем з розных падгруп ФА, а менавіта: ‘разумны’ + ‘хітры’, ‘дурны’ + ‘легкадумны’, ‘дурны’ + ‘нявопытны’, ‘хітры’ + ‘практычны’, а таксама ‘павольны’ + ‘лянівы’, хаця ёсць асобная падгрупа з дэферэнцыйнай семай ‘гультаваты’.

У беларускай мове такой з’явы амаль няма, за выключэннем ФА *малады ды ранні* са значэннем ‘малады’ + ‘вопытны’ з адмоўнай канатацыяй, а таксама з *галавой* ‘разумны’ + ‘здольны’ + ‘здатны’.

Наяўнасць ФА з камбінаванай семантыкай, асабліва ў балгарскай мове, сведчыць пра тое, што ва ўяўленні сярэдняга балгарына пэўныя асобныя характарыстыкі (‘разумны’ + ‘хітры’, ‘хітры’ + ‘практычны’, ‘хітры’ + ‘небяспечны’ і інш.) непарыўна звязаны.

Параўнальнае даследаванне балгарскіх і беларускіх фразеалагізмаў з семантыкай ‘асобныя характарыстыкі’ выявіла істотныя характарыстыкі, якасці чалавека ў балгарскай і беларускай мовах. Зроблены аналіз дае падставу сцвярджаць, што партрэт прадстаўніка таго ці іншага этнасу будзе ўключаць характарыстыкі па параметрах, максімальна прадстаўленых у фразеалогіі мовы. Для балгарына гэта інтэлектуальныя характарыстыка: адмоўная (105 – ‘дурны’, 53 – ‘ва’рят’) і, ў меншай ступені, станоўчая (37 – ‘разумны’), а для беларуса – ФА з дыферэнцыйнымі

семамі ‘бесхарактарны’, ‘добры’, ‘смелы’, ‘шчыры’, ‘няўмелы’, ‘красамоўны’.

Літаратура

1. Караулов Ю. Н. Общая и русская идеография. М.: Наука, 1979. 355 с.
2. Лепешаў І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы. У 2 т. Мн., БелЭН, 1993. Т. 1. А–Л. 1993. 590 с.; Т. 2. М–Я. 1993. 607 с.
3. Ничева К., Спасова-Михайлова С., Чолакова Кр. Фразеологичен речник на българския език. У 2 т. София, Издателство на българската академия на науките, 1975. Т. 1. 759 с.; 1975. Т. 2. 778 с.
4. Цивьян Т. В. Лингвистические основы балканской модели мира. М., Наука, 1990. 203 с.
5. Шрамм А. Н. Очерки по семантике качественных прилагательных. Л., Изд.-во ЛГУ, 1979. 134 с.

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛИЙСКОГО ЮМОРА

Е. В. Сыч

В данной статье исследуется такой феномен английской культуры как юмор малых юмористических форм. Исследование проходило с учетом прагматической компетенции говорящих, поскольку прагматика юмора недостаточно изучена в лингвистической литературе. Юмор – общечеловеческое явление, и в то же время глубоко национальное. В том, как и над чем шутят в разных странах, проявляются общие законы юмористической картины мира, но это общее реализуется в конкретных формах определяемых особенностями национального характера и культурных традиций. В основу исследования положена следующая гипотеза: смысл английского юмористического текста определяется ценностной картиной мира, отраженной в стереотипах поведения англичан. Как и в английской речи, в английском юморе существует особый «английский» акцент, по которому его узнают во всем мире. Англичане гордятся своим юмором, однако многие иностранцы уверены в том, что англичане вообще его не имеют. Ошибочность такого представления демонстрирует английская литература, которая с возникновения до современности полна юмора. Однако английский юмор проявляется не только в литературе, но и в повседневной жизни.

Каковы же особенности английского юмора? Большинство исследователей сходятся в том, что в нем присутствуют два равноправных элемента: юмор и остроумие, которое дополняет английский юмор, придавая ему своеобразие и оригинальность. Как писал англичанин Хэскет Пирсон: «Остроумие – произведение ума, юмор – сердца... Остроумие –